

Titel: Fortegnelsen over Trykkefrihedens Skrifter III, stk. 3

Citation: "Fortegnelsen over Trykkefrihedens Skrifter III, stk. 3", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Fortegnelsen bind 3, Fortegnelse paa alle de Skrifter som siden Trykfriheden ere udkomne, stk. 1-27, anm. nr. 1-272, dækkende 14.09.72-14.09.73 [stk. 2-27 ikke averteret i Adresseavisen]*, Gyldendal, 1773, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-4_003-shoot-workid4_003_003.pdf (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Fortegnelsen bind 3, Fortegnelse paa alle de Skrifter som siden Trykfriheden ere udkomne, stk. 1-27, anm. nr. 1-272, dækkende 14.09.72-14.09.73 [stk. 2-27 ikke averteret i Adresseavisen]

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

33 Kritisk Fortegnelse over alle udkomne Skrifter, siden Trykfriheden.

Tredie Aargang, 3. Stykke.

No. II.

Beschreibung von Arabien aus eigener Beobachtungen und im Lande selbst gesamleten Nachrichten, abgekasset von Carsten Niebuhr. Kopenhagen 1772 Selges hos Philibert og i den Mummiske Boghandling paa Børsen for 5 Rdlr. Stor 431 Sid. i 4to med 24 Kobbertavler og et Landkort.

Een uskatterlig Frugt af vor høysalig Kong Friderich den Femtes mageløse Gavmildhed til Videnskabernes Opelskning og Udbredelse er dette ypperlige Værk. Det er bekiendt, at et lærd Sel-

2

34

skab af 4 Personer. Professor Friederich Christian von Haven, som Sprogkyndig. Professor Peter Forskäl som erfaren i Naturhistorien. Doktor Christian Carl Cramer, som Læge og Naturkyndig tillige, og Hr. Capitain Niebuhr, som Geograph, paatog sig en Reise paa Kongelig Bekostning til Orienten eller egentlig til det lykkelige Arabien d. 4 Jan. 1761. Foruden disse, fulgte Georg Wilhelm Baurenfeind med som Maler og Kobberstikker, for at være Reise-Selskabet behielpelig med Tegninger af Naturalier, Prospekter, Klædedragter og deslige. Hr. v. Haven døde 1763 d. 25 May i Mochha, og Hr. Forskäl d. 11 Jul. i Jerim. Paa Veyen imellem Mochha og Indien døde Hr. Baurenfeind d. 29 August paa Søen i Nærheden ved den Øe Socotra, men Hr. Cramer d. 10 Febr. 1764 i Bombay. Dette Tab var meget stort for Videnskaberne; men i alt dette maae det glæde os, at den Mand blev i Live, der ikke allene med en ypperlig Troskab søgte at fyldestgøre sit Embede som Jordbeskriver, men desuden tog sig paa med den mueligste Iver at efterkomme den afdøde Philologs og Naturkyndigs Pligter.

3

35 Efter Tilskriften til Kongen følger en tilforladelig Forberetning om Selskabets Reyse, om Arabernes Sæder og deres Opførsel mod reysende Fremmede. Hr. Niebuhr giver adskillige Forholds Regler grundede paa egne lagttagelser og Erfaringer, til Nytte for den, der vil reise i Arabien — P. 15 siger Hr. N. man maa ikke troe, at man forstaaer Araberne, naar man har lært Arabisk af gamle Bøger. Det almindelige Sprog har ogsaa hos dem forandret sig meget omendskiønt ikke saa meget, som de Europæiske Sprog: Thi Araberne har i de sidste 1000 Aar holdt Koranens Sprog for det skiønneste, og derfor saa vidt mueligt var, stræbt at beholde det uforandret i deres Bøger. En lærd Europæer, der kun er for at lære Dialekterne tilgavns, kan paa saadan en Reyse som vores, vel have nok med det allene at bestille. Saavidt Hr. N. Vi vide ikke, om disse Anmærkninger ikke bør indskrænke Bibel-Fortolkernes overdrevne Drift, til at betiene sig blot af det Arabiske Sprog til Skriftens Forklaring, eller i det ringeste forøge deres Forsigtighed, at de en uden Forskiæl samle Ordbetydningen baade af gamle og nye Arabiske Bøger, de maae for Resten være af hvad Ind-

4

36

hold de være vil. Er det nye Arabiske Sprog forskiællig fra det gamle. Har det saa mange Dialekter, saa bliver det vel den Umage værd, at undersøge om Forandringen strækker sig allene til Udtalen, eller tillige til Ordbemærkelserne. Hr. N. Afhandling om Arabernes Sprog S. 83. fortæner agtsom Efterlæsning. P. 25 - 37

beskrives Tabellerne. P. 37 besvares endeel af de Michaeliske Spørsmal til Selskabet. Spørsmal XXX, XXXIII, XXXIX, og andre opløses P. 37. til 47. Efter Forberetningen følger Beskrivelsen selv over Arabien S. I. og følgende. S. 3 melder Forfatteren om Veierliget i Arabien, som er foranderligt efter Egnens Forskiællighed. I den biergagtige Kant af det Landskab Jemen indfalder en Regntid, som man kalder matar el Katif, som treffer ind omtrent midt i Junii og vedvarer til Slutningen af September paa den heedeste Tid om Aaret, da Regnen er nyttigst for Landet og behageligst for Indbyggerne. I de to første Maaneder er den stærkest, i den sidste tager den alt meere af. Man taler og om en matar es Seif, Foraarsregn. Denne falder i den Maaned Nisan (April) men varer ikke længe ved. Jo stærkere den falder, jo rigere en Høst venter man-

5

37 Til Maskat og i de biergagtige Egne paa Østsiden af Arabien er Regntiden omtrent fra den 20 Nov. til 18 Februar. Heraf kan adskillige Steder i Biblen laane Lys. De hellige Skribentere tale om en tidlig og sildig Regn. Men naar den falder, ere Fortolkerne ikke eenige om. Efter Hr. Niebuhrs Beretning endtes Sommerheden i September, gemeenlig, som Riisel fortæller, med en stærk Regning eller Skylregn (Plasregn) som varede nogle Dage. Denne Regn kalder man tidlig Regn. Derpaa fulgte en 20 til 30 Dage godt Veyr. Efter den Tids Forløb falt der igien Plasregn. Denne Regn er nok den, Hr. N. beretter, at begynde fra den 20 Nov. til den 18 Febr. og som blev kaldet sildig Regn.

Heeden er i de meeste Egne af Landet i Julius og August saa stærk, at næsten ingen, med mindre han bliver nødt dertil, giver sig paa Veyen fra Klokken 11 om Formiddagen til Kl. 3 om Eftermiddagen. I den Tiid arbejdede Araberne siælden, men tage deres Middags Søvn, undertiden i et Værelse under Huuset, hvorhen de ved en Art Skorsteene nedlede Vinden

6

38 oven fra, for derved at sette Luften i Bevægelse. Andre lade i denne Aarets Tid tit stænke Vand paa Gaderne, for derved at afkiøle Luften. Nogle igien lukke Døre og Vinduer til, for at holde den Heede Luft ude. I disse Heede Maaneder har man i Basra, endskiøndt siælden Exempler paa, at Folk paa Gaden, saavel som paa Veyen til Zobeir ere faldne om, forsmægtede af Heede, ja at Muulester skal uden for Basta være døde af Herden. —

P. 7 fortæller han om de giftige Vinde i Arabien, fra hvilken Kandt de komme, hvad Virkning de have paa Mennesker og Dyr. Araberne, saasom de ere vante til den rene Luft i Ørkenen skal have saa fin en Lugt, at de kan kiende den dødelige Smum paa dens svovlagtige Stank. Man har og dette som et Kiendetegn paa denne Vind, at Luften i den Egn, hvorfra den kommer, er ganske rødagtig. Men siden en lige udgaaende Vind har ingen Magt nær ved Jorden, maaskee fordi den brydes af Høyene, Stene og Busker, saa bukke Folk sig ned mod Jorden, naar de see Vinden langt borte. Dyrene skal ogsaa vide, at holde Hovedet nedad, naar Vinden nærmer sig. Virkningen af disse dødelige Vinde beskrives S. 8. f. S. 9. handler om Du-

7

39 gen. P. 10 om Arabernes Skik at boe i Telte. S. 11 om den Arabiske Adel. S. 15 deres Slægtregister. S. 19. deres Religion. S. 28 deres Karakter. S. 33 Skik ved Manddrab. S. 36 Tegn paa Jomfruedommen. S. 40 Reenlighed. S. 41 Mohamedanernes Opførsel mod fremmede Religionsforvandre. S. 47 om Giæstfriheden. S. 49 Arabernes Hilsemaade. S. 52 Mad og Drikke. S. 60 om deres Boliger. S. 62 Deres Maade at sidde paa. S. 63 Deres Klædedragt. S. 70. Levirats Ægtestab. S. 71 Mohamedanernes Konermængde. S. 77 Østerlændernes Omskiærelse. S. 81 Menneskers og Dyrs Gildelse. S. 83. Arabernes Sprog. S. 95 Træk paa Bogstaverne. S. 104 Arabernes Videnskaber. S. 140 om det arabiske Guld. S. 142 Edelstene. S. 143 Forskiællige Træer i Arabien. S. 151 Østerlændernes Agerdyrkning. S. 161 Forskiællige Dyr i Arabien. S. 181 Beskrivelse over nogle Landskaber i Arabien, Jemen, Hadramaut, Oman, den Persiske Havbugt, det Landskab Hedsjas, forskiællige Stammer af Bedouiner eller omstreifende Araber; Ørkenen ved Bierget Sinai med behørig Landkort og Kobbere.

8

40

Dette er en nøgen Fortegnelse over den Skat af Ryeheder, dette Værk indeholder. Ikke allene Geographen, men endog den helligs Sprogkyndige vil gaae beriget bort fra Bogens Læsning med større Vished og Klarhed i de Underretninger, andre Reisebeskrivelser give, tilligemed en frugtbar Tilvext af nye Kundskab. Forstaaer vi at gjøre en nøyagtig Anvendelse af Beretninger, saa skal en Hob Dunkelheder og Utydeligheder forsvinde fra en Mængde Skriftsteder, som trænge til Oplysning af den Østerlandske Natur-Historie og Oldkyndighed. Næst efter Hr. Niebuhrs fortreffelige Værk vil vi anprise

vore Læsere Beobachtungen über den Orient aus Reisebeschreibungen zur Aufklärung der heiligen Schrift aus den Englischen überseht und mit Anmerkungen versehen von I. E. Faber, I Theil Hamb. 1772. Tilligemed D. Büschings neue Erdbeschreibung 5ter Theil erster Abtheilung Hamb. 1771 som indbefatter adskillige

Lande i Asien. Benytte vi os af saadanne Haandmidler, saa aabner sig hvert Øyeblik nye og behagelige Udsigter, hvor vi kan anvende Hr. Niebuhrs sikre Anmerkninger og anvendelsesværdige lagttagelser. Et Værk af saa riigt et Indhold, som Hr. Niebuhrs er,

9

41 taler for sig selv. Endog Trykken, Papiret, og den anvendte Flid paa Kobberstikkene hielpe til dets Anprisning.

No. 12.

Frietænkeren. Et Sørgespil i fem Optoge. Af det Tydske

Hier spannt, o Sterbliche, der Seele Sehnen an Wo wissen ewig nützt und irren schaden kan.

p. Haller

Sælges hos Forlæggeren Gyldendal i Trompetergangen No, 112 for 2 Mk. Stor 8 Ark 8v. Naar Frietænkeren driver sin Daarlighed saa vidt, at han bliver en aabenbar Guds Fornægter, da afkaster han med det samme alle endog de helligste Forbindelser; Dydens Baand sønderrives; Samvittighed bliver Fordom, og alle Dørre til Laster aabnes. Ingen Lyst, hvis Opfyldelse enten kan skiules for den verdslige Ret, eller ikke kræves til Regnskab for den, maa blive uopfyldt, og dette er vel den lige Ven til Ulykkens Afgrund! — At det Menneskelige Kiøn har havt og har endnu mange saadanne ulyksalige Daarer, har mere end en sørgelig Erfaring bekræftet. Vi kunde derfor ikke andet end billige nærværende Forfatters Valg, i at tage Sujet herfra til et Sørgespil. Hvorfor skulde iblant

10

42

saa mange Daarligheder, som i Skuespillene ere skildrede enten med deres Heslighed eller ulykkelige Følger, denne, en Hoved-Kilde til alle, blive urørt? og det er dog vist, at den kan afgive det stærkeste Stof til et Skuespil; derom kunne vi overtyses ved nærværende Stykke, hvor vi see Frietænkeriet i al sin Afskyelighed, i de fæleste Virkninger og græsseligste Følger. Clerdon er den ulykkelige Fritænker; men den Maade, paa hvilken han er bleven det, er ynkværdig. Han besidder en i Grunden elskværdig Karakter, et Hierte, der er skabt til at føle Venskabs og Menneskelighedens Indtryk; han havde forhen været en Ven af Dyd og Religion, og derfor været agtet og inderlig elsket; men i denne hans lykkeligs Periode er han saa uheldig, at han bliver en Henleys Medbeyler til adskillige Fordeele, offentlige Betieneringer o. s. v. Denne Henley foraader i sin Karakter alt, hvad der udmærker det meest ondsksfulde og ugudeligste Menneske. Han er bekiendt derfor, og af den Aarsag har Clerdon altid den Fordeel for ham, at blive ham overalt foretrukken. Slige Fordeele opvakte Henleys Iversyge, og det sorteste Had imod hans Medbeyler — men allermeest opbringes han imod

11

43 ham, da Mis Amalia Granville gav Clerdon sin Haand, som hun afslog Henley. Her svor dette Umenneske Clerdone Ulykke. Og ulykkelig vilde han gjøre ham ved at see ham de Fortrin berøvet, hvorved han hidindtil havde erhvervet sig Agtelse og Kierlighed. Henley kiendte Clerdons Hierte og alle Adgangene dertil. Clerdon havde et bøyeligt Gemyt, godtroende og altid aabent for Venskab — Og Henley omgaaes ham under den meest blendende Maske af Venskab — Derved indprenter han ham de ulykkelige Grundsætninger, der omstøde efterhaanden hans Dyders Bygning, og aabner Ven for alle Laster — Ved Udsvævelser har han forødet sine og sin Faders Midler, og i denne Tilstand er han, naar han først lader sig see. — Betragtninger over hans Omstændigheder opvække ofte Samvittighedens nagende Uroeligheder hos ham, men Henley er strax ved Haanden og bebreyder ham Eenfoldighed og Fordomme — Granville og hans Søster Mis Amalia er imidlertid ankommen fra Londen, og fulde af Ynksomhed over Clerdons Tilstand, tænke paa Midler at hielpe ham til rette — Granville lader sig see for ham, ytrer det ømmeste Venskab, og søger paa alle mue-

12

44

lige Maader at blødgjøre hans Hierte, i sær ved det han fortæller ham hans Faders Død, som skede i Fængselet, hvori hans Creditorer havde kastet ham, Samme Omstændighed gjør et heftig Indtryk paa Clerdons Hierte; men Henley er igjen tikrede med sine Fordoms Bebrejdelset, og det Afskum vil nu endelig drive sin Hævn over Clerdon til det Yderste Han gjør ham Mistænkelig imod sin gamle Ven Granville, og det i den ømmeste Punkt han - faaer ham til at troe, at Granville hemmelig søger at skille ham ved sin Søster Mis Amalia, som han endog tilbyder Henley; falske Breve og andre Bieomstændigheder gjøre alt omsider for Clerdon sandsynligt — Men nu er Clerdon faaret paa det ømmeste Sted, og kuns et Skridt fra Fortvivelse.

Henley ophører ikke, før det er lagt tilbage med — Han overtaler Clerdon til at dræbe sin Ven Granville Ogsaa dette skeer! Og nu er Clerdon nær ved sin Ulykkes Maal. — Hans døende Ven ytrer mod ham de venskabeligste Fornemmelser, der smelte hans Hierte. Han bliver oplyst om sin Mistankes Ugrund, om Granvilles Uskyldighed, Henleys Ondskab og Underfundighed, og disse Opdagelser fuldkomme hans Fortvivlelse

13

45 Henley selv, som indtil det yderste underholder sn afskyelige Karakter, kommer ind for at oplyse ham om disse strækkelige Sandheder, men i en spottende og triumpherende Tone — Clerdon kan ikke længer udholde saa græsselig en Scene; men stikker sin Fiende Dolken i Livet, og strax derpaa sig selv, hvormed Stykket ender. Læserne kunde allene af Stoffers Anmeldelse slutte sig til et fuldkomment Sørgespil, og som saadant holde vi det ogsaa! Forf. har valgt en Plan, der er ligesaa simpel, som frugtbar; Karaktererne ere vel anlagde, og udførte; det samme godtroende, ømme og venskabelige Hierte, som vi først blive vaer hos Clerdon, skimte vi heele Stykket igiennem; og Henley bliver os strax bekiendt som den trædskeste og vanartigste, og med Afskye see vi ham underholde denne Karakter indtil det sidste. Hvilken ypperlig Kontrast i Henley og Granville, denne Menneskelighedens, Dydens og Religionens Ven, der døende beder for sin Morder, og ytrer mod ham de venskabeligste Fornemmelser! — Stærke rørende Situationer møde ofte, og Affekterne faae sielden Tid til at hvile — For endelig at give vore Læsere en liden Prøve paa Forfatterens Styrke i det Tragiske

14

46 Sprog, ville vi udskrive noget af den, efter sit udøvede Mord, fortvivlende Clerdons Monolog i 5 Optogs I Oprin.

Bort pinende Forestillinger! holdt op at dræbe mig — hvorledes! Ingensteds kan jeg undflye eder? her, mine Pinere! kuns her lad mig hvile — jeg skelver, endog her flyde Strømme af Blod for mine forskrækkede Øyekast — endog her ængster en døende Gispn mit Øre — Ja jeg seer det, overalt forfølger du mig, min uskyldige Vens Blod — hvorfor maatte jeg udgyde dig! Den, som jeg allerede saa dødelig havde fornærmet, som kom, liig en forbarmende Guddom, for at redde den gruesomme Foruretter. Ham kunde min troløse Rasenhed — ham den beste, den ædelmodigste — den sørgende Menneskelighed bortrev jeg dens herligste Smykke? — Alting maae afskye mig, alting maae aabne sig til min Undergang — Og du nøler Hevn! Hvorfor bruser dine Uveir endnu bestandig saa langt borte? Hvorfor er jeg endnu? — Jeg føler det, du nærmer dig — ja du hører mig, der komme dine skræksomme Herolder — uigiennemtrængelige Nætter omleyre mig paa alle Sider — o skiuler mig i Mørkheder, skiuler mig for hiin skrækkelige Gestalt. o. s. v.

15

47

Oversættelsen forraader en Mand, der har forstaaet sin Original, og været med sit eget Sprog vel nok bekiendt, for at udføre den i al sin Eftertryk og Styrke.

No. 13.

Beelzebuls Breve til nogle fine Venner i Kiøbenhavn 1772. Trykt og tilkiøbs hos Stein for 4 Sk. stor 2 Ark 8vo.

At denne Beelzebuske Concipist virkelig i en from og ærlig Hensigt har opsat disse Breve er aldeles troeligt, og for saavidt kan man vel ikke nægte ham et Stæd blandt Sværmen af vore Tilders Patriotter; men, at hans Patriotisme skulde være af det fornuftige og nyttige Slags, derom tvivle vi meget. Fortalen allerede lover os ikke meget got, hvad vil Manden sige med det til Diævelen hensvoret Sælskab, som er inden for Kiøbenhavns Volde? ikke meener han er blot ugudeligt Sælskab; thi, at saadanne Folk findes her saavel som andre Stæder, veed enhver, og Forfatteren, som giver sig ud for Præst, kunde umuelig ansee dette for nogen nye Opdagelse, Ney; Ved sit Sælskab forstaaer han en Bande af Stats-Forrædere, som hemmelig søge at underminere Regieringen, og at udstrøe Uroeligheds og Mis-

16

48

fornøyelses Sæd blandt Indbyggerne; og til de Fornemmeste Anførere for disse Stats-Husarer er det Beelzebul skal have skrevet disse Breve, hvori han beklager sine forrige Venners Ulykke, og viser sine tilbageblevne Tilhængere den Plan, de til hans Hensigters Opfyldelse havde at udføre, og Midlerne til at opnaae samme.

Vi ønskede gierne at vide, hvor Forfatteren har den Efterretning fra, at der blandt det Danske Publicum gives saadanne ildesindede Partier. Kuns slet maae han kiende sine Landsmænd, hvis han virkelig tiltroer dem

denne afskyelige Nedrighed, uden Grund at bibringe den raee og uslebne Almue, slige Tanker om hemmelige Forræderier, er formasteligt; det er en Forbrydelse imod et heelt Folk, som i Troeskab og den allerunderdanigste Lydighed imod sin Konge ikke tør vige nogen Nation i Verden, og hvis Historie igiennem heele Aarhundrede tydelig viiser, at Montesqvius Sah om Climaters Indflydelse i et Folks Nerver, Fibernes Spænding og Tænkemaade, i det mindste i Dannemark, lider en fuldkommen Undtagelse.

Fortsettelsen af disse Breve loves, men ventelig har det første Hæfte, uagtet den usædvanlig billige Pris, ikke havt den forønskete Afgang: vi haabe deror, at Forfatteren er saa gunstig ikke at holde sit Løfte.